

شناسایی شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت

حسن اشرفی ریزی^۱

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: با توجه به اهمیت نقش داوری در کیفیت مقالات ارسال شده برای مجلات، پژوهش حاضر با هدف شناسایی شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت انجام شد.

روش بررسی: این مطالعه از نوع کاربردی بود که به روش تحلیل محتوای کیفی انجام گردید. سردبیران، مدیران داخلی و اعضای شورای نویسندگان مجلات با حداقل ۲ سال سابقه کار پیوسته در حوزه مجلات سلامت و حداقل تجربه داوری بیش از ۱۰ مقاله، به صورت هدفمند انتخاب شدند و در مصاحبه نیمه ساختار یافته شرکت نمودند. استخراج داده‌ها با روش تحلیل محتوا صورت گرفت. به منظور تعیین روایی و پایایی، از ارزیابی Guba و Lincoln بر اساس چهار معیار اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری استفاده گردید.

یافته‌ها: دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش‌های ارزشیابی عملکرد داوران در سه دسته ارزیابی عملی (خودارزیابی عملکردی و دگرارزیابی عملکردی)، ارزیابی رفتاری (وقت‌شناسی و ارزیابی مبتنی بر تعهد و اخلاق) و ارزیابی فنی - تخصصی (ارزیابی فرایندی فن و دقت، ارزیابی سوابق و تجارب و ارزیابی مبتنی بر شواهد) مفهوم یافت. از تحلیل نظرات کارشناسان درباره روش‌های انگیزشی برای بهبود همکاری داوران، دو دسته تشویق (مادی، غیر مادی فردی و غیر مادی جمعی) و تعامل (اطلاع‌رسانی فرایندی، برقراری ارتباط فردی و طرح درخواست به طور منطقی) حاصل گردید. تحلیل نظرات درباره روش‌های ارتقای توانمندی علمی داوران نیز دو دسته اطلاع‌رسانی (ارایه شفاف و روزآمد قوانین و دستورالعمل‌ها، ارایه بازخورد علمی و آموزش) و تقویت رفتار پاسخگو (توجه به داورهای کارآمد و تقویت الگوی فکری - رفتاری داور) را نشان داد.

نتیجه‌گیری: آگاهی از شیوه‌های ارزشیابی، تقویتی و انگیزشی عملکرد داوران، کیفی‌تر شدن داوری‌ها را بهبود می‌بخشد. نتایج به دست آمده به دست‌اندرکاران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت در جهت افزایش کیفیت داوری مقالات کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی: عملکرد داوران؛ سلامت؛ نشریات ادواری

پیام کلیدی: تضمین کیفیت مقالات علمی از طریق داوری دقیق، با انتخاب داوران خبره ممکن خواهد بود. در این خصوص، آگاهی از شیوه‌های ارزشیابی، تقویتی و انگیزشی عملکرد داوران به کیفی‌تر شدن داوری‌ها کمک می‌کند. مجلات لازم است با استفاده از روش‌های مختلف، زمینه همکاری بیشتر داوران را با مجلات سلامت فراهم نمایند.

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۲/۱۸

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۴/۱

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸/۵/۱۵

ارجاع: اشرفی ریزی حسن. شناسایی شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۸؛ ۱۶ (۳): ۱۳۵-۱۲۹

و هم از طرف داوران نیاز دارد. در واقع، این مراحل منجر به افزایش کیفیت مقاله خواهد شد.

عوامل متعددی در راستای دستیابی به یک داوری دقیق دخالت دارند؛ از جمله این که داوران لازم است تسلط کافی بر محتوای اثر و مسایل فنی و نگارشی داشته باشند، اما کسب این مهارت‌ها با آموزش، کسب تجربه، صبر و تعهد علمی و اخلاقی داوران ممکن خواهد بود. یکی از انواع محمل‌های اطلاعاتی که بخش عمده‌ای از یافته‌های علمی را در سراسر جهان منتشر می‌کند، مجلات علمی هستند که در راستای ارتقای سطح کیفیت مقالات خود، از داوری کمک می‌گیرند.

مقاله حاصل طرح تحقیقاتی به شماره ۲۹۷۱۲۱ می‌باشد که با حمایت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام شده است.

۱- دانشیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی، مرکز تحقیقات فن آوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده طرف مکاتبه)

Email: hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

مقدمه

فرایند نشر پژوهش‌های علمی از تولید تا دسترسی جامعه علمی به آن فرایند حساسی می‌باشد (۱). همچنین، نشر پژوهش‌های علمی یکی از جنبه‌های ارتقای علم محسوب می‌شود (۲). اندیشه‌های هر فرد تا زمانی که آزادانه در اختیار دیگران و مورد ارزیابی آنان قرار نگیرد، هویت علمی نخواهد یافت و در شبکه علمی جایگاهی کسب نخواهد کرد (۳). ارزیابی آثار علمی جزء ملزومات پژوهش‌های باکیفیت است. آثار علمی اغلب در دو مرحله مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. مرحله اول قبل از انتشار اثر می‌باشد که با توجه به نوع محمل اطلاعاتی (پایان‌نامه، طرح تحقیقاتی، پروانه ثبت اختراع و مقاله) داوری این آثار کمی متفاوت از همدیگر و نیازمند دانش و تجربه خاصی است. دومین مرحله ارزیابی یک اثر علمی، پس از انتشار اثر خواهد بود که در اغلب موارد خوانندگان آثار علمی و به ویژه ناقدان این ارزیابی را انجام خواهند داد (۴). باید توجه داشت که فرایند داوری در مرحله پیش از انتشار مقالات، فرایندی طولانی، حساس و سخت خواهد بود و به دقت نظر علمی خاصی هم از طرف دست‌اندرکاران مجله

ارزیابی آثار علمی زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که موضوع مقالات مباحث مرتبط با سلامت باشد؛ چرا که نتایج نادرست و غیر علمی این پژوهش‌ها ممکن است در فرایند پیشگیری، تشخیص، درمان و توان‌بخشی بیماران اختلال ایجاد کند و حتی ممکن است جان انسان‌ها را به خطر بیندازد (۴).

پژوهش‌های متعددی در خصوص فرایند داوری مجلات علمی در داخل و خارج از ایران صورت گرفته است که به جنبه‌هایی مانند سخت‌گیری مجلات هم‌ترازخوان در فرایند داوری (۵)، فرصت‌ها و تهدیدهای فرایند هم‌ترازخوانی مانند روابط پیچیده قدرت، انگیزه برای مشارکت و مسؤلیت اخلاقی داوران (۶)، فرصت‌ها و چالش‌های داوری پنهان در مجلات، توجه کم به معیارهای ارزیابی مقالات، نرخ پذیرش و ویژگی‌های داوران (۷)، چگونگی افزایش کیفیت فرایند پژوهش توسط دست‌اندرکاران مجله مانند اعضای هیأت تحریریه، سردبیر و داوران (۸)، تأثیر درجه علمی، بهره‌وری علمی و جنسیت داوران بر نرخ پذیرش مقالات و همچنین، پاسخ به موقع داوری و تأثیر آن بر کیفیت داوری مقالات (۹)، دلایل رد مقالات (۱۰)، عوامل مؤثر بر کیفیت داوری (۱۱-۱۳)، تأثیر عملکرد اخلاقی سردبیران در جذب مقالات نویسندگان جوان (۱۴)، تأثیر حضور مجلات در رسانه‌های اجتماعی (۱۵) و تأثیر تحلیل استنادی بر افزایش کیفیت داوری (۱۶) پرداخته‌اند و کمتر شیوه‌های ارزیابی و بهبود عملکرد (مانند تشویق، گواهی رسمی) داوران در فرایند داوری مجلات بررسی شده است. این مسأله زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که ناهمگونی‌های متعددی در آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و حتی در بین دانشگاه‌های یک وزارتخانه در خصوص شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مشاهده می‌گردد. بنابراین، به دنبال آن، داوری آثار علمی از طرف داوران کم‌اهمیت می‌شود و تشویق‌های نامناسب از داوران بابت داوری و دیر پاسخ دادن نتایج داوری از طرف داوران بر نتایج داوری‌ها تأثیرات منفی می‌گذارد. بنابراین، اهمیت موضوع شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران و همچنین، ارائه راهکارهای مناسب برای حل این مسایل، باید جزء اولویت‌های هر یک از وزارتخانه‌های مذکور باشد.

بر همین اساس، تجربه چندین سال نویسنده تحقیق از مسایل و مشکلات حوزه داوری در مجلات علمی حوزه سلامت و کمبود اطلاعات لازم در خصوص مشوق‌ها و عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد داوران، باعث طراحی و اجرای پژوهش حاضر شد. در عین حال، ارتقای سطح ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران بدون کمک گرفتن از سردبیران به عنوان ناظران اصلی برای تضمین کیفیت مقالات و داوران به عنوان ارزیابان اصلی یک مقاله علمی ممکن نخواهد بود. بنابراین، دیدگاه‌ها و تجربیات این دو گروه نقش مهمی در انجام مطالعه خواهد داشت. تحقیق حاضر با هدف شناسایی شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مجلات علمی- پژوهشی حوزه سلامت انجام گردید. نتایج به دست آمده می‌تواند ضمن شناسایی راه‌های ایجاد انگیزه داوران جهت داوری مقالات، به دست‌اندرکاران حوزه پژوهشی از جمله سردبیران کمک نماید تا با کمک گرفتن از نتایج و راهکارهای این پژوهش بتوانند به افزایش رضایت نسبی داوران و در نهایت، ارتقای سطح کیفیت داوری کمک نمایند.

روش بررسی

روش این مطالعه، تحلیل محتوای کیفی و ابزار جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه نیمه

ساختار یافته بود. مشارکت‌کنندگان شامل صاحب‌نظران دارای تجربه کار مستقیم و مرتبط با مجلات علمی- پژوهشی از جمله سردبیران، مدیران داخلی، اعضای شورای نویسندگان با حداقل دو سال سابقه کار پیوسته در حوزه مجلات و حداقل تجربه داوری بیش از ده مقاله بود. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد. سوالات و راهنمای مصاحبه بر اساس اهداف اصلی تحقیق و بررسی متون تنظیم گردید. در واقع، با توجه به اهداف پژوهش که شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد بود، سوالات به طور کلی مطرح شد و سپس بر اساس پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان، سوالات جزئی‌تر بیان گردید.

دو مصاحبه به صورت مقدماتی بر روی دو نفر از مشارکت‌کنندگان دارای ملاک ورود به مطالعه انجام گرفت و سوالات مورد نظر برای اجرای اصلی تأیید شد. مصاحبه با مشارکت‌کنندگان و هماهنگی و تنظیم زمان آن به صورت تلفنی انجام و هر مصاحبه پس از اجرا به صورت نوشتاری پیاده‌سازی گردید. انجام مصاحبه زمانی خاتمه یافت که نکته جدیدی از محتوای مصاحبه‌های جدید استخراج نشد (اشباع اطلاعات) و داده‌ها تکراری بود. در نهایت، ۲۱ نفر در مطالعه مشارکت نمودند. داده‌ها به روش تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت؛ بدین صورت که هر مصاحبه خط به خط بررسی و کدهای مرتبط با اهداف مطالعه از آن استخراج شد. سپس کدهای مشابه در یک سطح انتزاعی‌تر، زیرمؤلفه‌هایی را تشکیل داد که کلیت بیشتری نسبت به کدهای اولیه داشت و در ادامه، زیرمؤلفه‌های با مضمون مشابه تلفیق گردید و مؤلفه‌هایی با سطح انتزاع بیشتر را تشکیل داد. این مراحل به صورت دستی صورت گرفت.

تعیین روایی و پایایی با استفاده از ارزیابی Lincoln و Guba که بر اساس چهار معیار «اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری» می‌باشد (۱۷)، انجام گرفت. جهت اعتبارپذیری داده‌ها، با همتایان تبادل نظر انجام شد و نتایج در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت. برای دستیابی به قابلیت اطمینان، جمع‌آوری داده‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و شیوه تفسیر به صورت دقیق و جزئی یادداشت گردید. به منظور بهبود انتقال‌پذیری داده‌ها، پدیده مورد نظر به طور کامل توصیف شد و شرایط پژوهش و جزئیات کار توضیح داده شد. جهت تأییدپذیری داده‌ها، یادداشت‌های پژوهشگران در طول مصاحبه‌ها در اختیار داوران و مراحل کار در اختیار همتایان قرار داده شد و از آن‌ها درخواست گردید نظرات خود را درباره نتایج بیان نمایند. مشارکت‌کنندگان به طور آگاهانه و با رضایت وارد مصاحبه‌ها شدند و در صورت عدم تمایل به همکاری می‌توانستند از مصاحبه خارج شوند. در عین حال، استفاده موردی از اطلاعات صورت نگرفت و داده‌ها به صورت گروهی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش‌های ارزشیابی عملکرد، روش‌های انگیزشی و ارتقای توانمندی علمی داوران در جدول ۱ تا ۳ ارائه شده است.

در بررسی دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش و محتوای ارزشیابی عملکرد داوران مجلات علمی- پژوهشی حوزه سلامت، سه مفهوم کلی «ارزیابی عملی، ارزیابی رفتاری و ارزیابی فنی- تخصصی» حاصل شد که هر یک زیرمجموعه‌هایی داشتند (جدول ۱).

جدول ۱: دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش و محتوای ارزشیابی عملکرد داوران مجلات علمی- پژوهشی حوزه سلامت

مفهوم	مؤلفه	کد
ارزیابی عملی	خودارزیابی عملکردی	امتیاز دادن به کیفیت داوری خود، بیان نقاط ضعف و قوت داوری توسط خود داور، پرسش از داور درباره کامنت‌ها، مذاکره تلفنی با داور درباره داوری انجام شده
ارزیابی رفتاری	وقت‌شناسی	مقایسه نظرات داوران مختلف، بررسی کامنت‌ها توسط تیم سردبیری، بررسی کامنت‌ها توسط داوران هم‌تراز، انتشار نظرات داوری، تشکیل هیأت نظارت علمی، ارزیابی کامنت‌ها توسط داور دیگر یا دبیر، بررسی داوری توسط سایر داوران، بررسی داوری توسط کارشناس مجله، ارزیابی داوری‌ها در جلسات کارگروه، دریافت بازخورد از نویسندگان، دریافت نظر هیأت تحریریه
ارزیابی مبتنی بر تعهد و اخلاق	ارزیابی مبتنی بر تعهد و اخلاق	سنجش سرعت داوری، زمان مورد نیاز جهت داوری، بررسی طول مدت داوری، زمان پاسخگویی، فاصله بین ارسال مقاله تا اعلام آمادگی یا انصراف، ارسال مقاله در محدوده زمانی تعیین شده، اطلاع به مجله در صورت نیاز به وقت بیشتر، اختصاص زمان کافی برای داوری
ارزیابی فنی- تخصصی	ارزیابی فرایندی فن و دقت	تعهد داور، عدم سوگیری، بازپاسخ پس از اصلاحات، کسب اطمینان از عدم غرض‌ورزی و سوگیری، عدم اعمال سلیقه، طفره نرفتن از تعیین وضعیت مقاله، عدم کنجکاوی برای شناسایی نویسندگان مقاله، عدم انتظار خارج از حیطه در قبال داوری، اهمیت بیشتر به داوری تا کسب امتیاز، سوگیری همیشه مثبت یا منفی، توهین‌آمیز مطرح نکردن نظرات
ارزیابی سوابق و تجارب	ارزیابی سوابق و تجارب	اعلام نظر درباره اهمیت موضوع یا نوآوری، بررسی مفید بودن مقاله برای مجله و مخاطبان، سنجش دقت داوری، کیفیت کامنت‌ها در مقاله، مطابقت داشتن نظرات با معیارهای علمی و شناخته شده، بررسی کیفیت پاسخگویی، کیفیت فنی و علمی داوری، کیفیت نگارشی، کیفیت و دقت داوری، تعداد کامنت‌ها در مقاله، واضح و شفاف بودن کامنت‌ها، عدم ارایه پیام‌های متناقض در مقاله، انجام داوری متناسب با دستورالعمل هر مجله، مطالعه دستورالعمل هر مجله، طرح سؤال از نویسنده در صورت بروز ابهام، عدم کلی‌گویی در بیان نظرات، عدم تأکید بر نکات کم‌اهمیت به جای موارد فنی، بهبود مقاله در صورت اعمال کامنت‌های این داور، ارایه کامنت مرتبط، قدرت استدلال و اقناع
ارزیابی مبتنی بر شواهد	ارزیابی مبتنی بر شواهد	بررسی سوابق داوری قبلی، سوابق پژوهشی، هیأت علمی بودن، تعداد داوری‌های قبلی، تحقیق درباره روز بودن داور، پذیرش پیشنهاد داوری مطابق با رزومه و تخصص، سابقه همکاری با مجلات مهم، چاپ مقالات خود در مجلات معتبر، تحقیق درباره داور از سایر مجلات، بررسی کیفیت علمی تولیدات داور
		استناد در داوری‌ها، راهنمایی و ارزیابی‌های جزء‌نگر، معرفی منبع مستند، استفاده از خود متن مقاله برای استدلال، چک منابع، رد یا پذیرش مقاله با ذکر دلیل و به طور مستند، ارایه پیشنهاد در برخی کامنت‌ها، جستجو درباره برخی ابهامات در مقاله

یکی از مشارکت‌کنندگان در زمینه ارزیابی عملی بیان کرد: «مجله باید بتونه کیفیت کارشناسی داور را به هر روش بررسی کنه. داور اگه بدونه کارش ارزیابی می‌شه و این ارزیابی روی امتیازش به نحوی تأثیر داره، با دقت و حساسیت بیشتری داوری می‌کنه».

جدول ۲: دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش‌های انگیزشی برای بهبود همکاری داوران مجلات علمی- پژوهشی حوزه سلامت

مفهوم	مؤلفه	کد
تشویق	مادی	پرداخت حق‌الزحمه، محاسبه حق‌الزحمه بررسی مجدد یک مقاله، ارایه هزینه مطابق با کیفیت داوری، پاداش مالی متناسب با سطح همکاری، پشتیبانی مالی برای داوران غیر هیأت علمی و تخفیف برای چاپ مقالاتشان، در نظر گرفتن حق‌الزحمه ماهانه، ارایه گیفت سازمانی
غیر مادی فردی	غیر مادی فردی	صدور گواهی تشویقی، ارایه گواهی بلافاصله پس از داوری، صدور تشویقی بر اساس امتیاز داوری، صدور گواهی ویژه برای ارتقا، ارسال تقدیرنامه، سپاسگزاری رسمی و کتبی، صدور گواهی به‌روز، تقدیر کتبی از داوران علاقمند، افزایش امتیاز در ماده ارتقا، لوح تقدیر، مشارکت دادن در مجله، در اولویت قرار دادن چاپ مقالات داوران، کارشناسی سریع مقالات داوران و امتیاز ویژه برای چاپ مقالاتشان، اهمیت به نظرات داور
غیر مادی جمعی	غیر مادی جمعی	معرفی داوران برتر در سمینارهای مرتبط، تشکیل انجمن داوران و عضویت ویژه، ایجاد ساز و کار تشویق معنوی، تشویق در جمع، معرفی در جلسه هیأت تحریریه، اعلام اسامی داوران در مجله، معرفی داوران کیفی در مجله
تعامل	اطلاع‌رسانی فرایندی	ارایه بازخورد درباره کیفیت داوری، بازخورد درباره نتیجه داوری، بازخورد درباره سرنوشت مقاله، اطلاع‌رسانی درباره روند همکاری‌های بعدی، بیان وظیفه بعدی داور در قبال داوری انجام شده
برقراری ارتباط فردی	برقراری ارتباط فردی	برقراری تماس تلفنی با داور، درخواست تلفنی بعد از ارسال مقاله، قدردانی در مذاکره تلفنی، مذاکره با داور درباره مشکلات داوری، صحبت با داوران درباره انتظاراتشان، نشان دادن اهمیت همکاری داور، ابراز علاقمندی به تعامل با داور
طرح درخواست به طور منطقی	طرح درخواست به طور منطقی	عدم ارسال داوری زیاد، ارایه داوری در فواصل زمانی مناسب، پیگیری مجله برای اعمال نظرات داور، داوری بعد از انتشار مقاله، تحت فشار قرار ندادن از نظر زمانی، ارایه فرصت کافی برای داوری، ارایه مقاله متناسب با تخصص داور، عدم ارسال مقاله کمتر مرتبط یا بی‌ارتباط

جدول ۳: دیدگاه صاحب‌نظران درباره روش‌های ارتقای توانمندی علمی داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت

مشهور	مؤلفه	کد
اطلاع‌رسانی	ارایه شفاف و روزآمد قوانین و دستورالعمل‌ها	تعریف معیارهای داوری در سایت، تهیه فرم دقیق داوری، تدوین چک‌لیست، ارایه دستورالعمل داوری، اعلام دستورالعمل‌های کمیسیون نشریات، ارایه قوانین جدید کمیته اخلاق، تشکیل جلسات فصلی تحریریه و داوران، برگزاری جلسات گروهی داوری، ارایه گزارش‌های سالیانه به داوران
ارایه بازخورد علمی	ارایه بازخورد علمی	ارایه مجموع داوری‌های یک مقاله به داور، ارسال اصلاحیه نویسنده پس از داوری، بازخورد ضعف داوری، ارایه بازخورد درباره کامنت‌های اشتباه، درخواست تکمیل یا بهبود داوری انجام شده، ارایه کامنت‌های سایر داوران، تأکید بر لزوم توجه به کلیات و جزئیات، درخواست برای توضیح دلیل تصمیم، ارایه بازخورد درباره داوری کلیشه‌ای، ارایه بازخورد علمی
آموزش	آموزش	برگزاری کارگاه، روزآمد کردن داوران، ارایه استانداردهای مقاله‌نویسی جهانی به داوران، نیازسنجی آموزشی، ارسال نشریه و بروشورهای تخصصی، برگزاری دوره آموزشی با امتیاز، آموزش‌های رایگان، آموزش روش تحقیق، کارگاه‌های مؤثر در ارتقا، اطلاع‌رسانی علمی کوتاه از طریق ایمیل
تقویت رفتار پاسخگو	توجه به داورهای کارآمد	دقت در انتخاب داور، عدم انتخاب داور ضعیف، انتخاب داور ویژه برای بخش آمار و روش تحقیق، استفاده از داوران متعهد و پاسخگو
تقویت الگوی فکری و رفتاری داور	تقویت الگوی فکری و رفتاری داور	بهبود تفکر انتقادی داور، افزایش نگاه حرفه‌ای و دوراندیشانه، بهبود مهارت انجام کار، تقویت روحیه پاسخگو، افزایش قدرت تحلیل و پردازش، نگاه عمیق و تفکر همه‌جانبه

عنوان یکی از روش‌های توانمندی علمی داوران به این صورت مطرح شد: «نظرمون را درباره کامنت‌ها و کیفیت داوری باید به داورها بگیریم. داورها می‌خواهند بدانند تصمیم مجله درباره مقاله‌ای که داوری کردند، چیه». سردبیر یکی از مجلات در بحث تقویت رفتار پاسخگو به این مورد اذعان نمود: «ارتقای عملکرد داور چیزی نیست که صرفاً با آموزش و کارگاه رفتن به دست بیاد. داوری کردن ترکیبی از دانش و مهارت، نگاه حرفه‌ای و زاویه دید انتقادیست» (جدول ۳).

بحث

بخش زیادی از ارتقای کیفیت مقالات علمی به داوری دقیق ارتباط دارد. با انجام فرایند داوری، مقالات از ابعاد مختلف پیشنهادهای سازنده‌ای برای ارتقای کیفیت دریافت می‌کنند (۱۸). Mahmoud Youssef اعتقاد دارد که فرایند داوری، فرایند کنترل کیفیت یک دست‌نوشته علمی است و اهمیت زیادی دارد (۱۹). بنابراین، باید توجه داشت که نتایج پژوهش‌های حوزه سلامت با جان و سلامت انسان‌ها سر و کار دارد (۲۰) و تضمین کیفیت این تحقیقات به ویژه مقالات از طرف نویسندگان و به دنبال آن، دست‌اندرکاران مجلات مهم و ضروری می‌باشد. با وجود پیچیده و حساس بودن فرایند داوری (همترازخوانی)، گاهی این فرایند به صورت دقیق و باکیفیت انجام نمی‌شود. به نظر می‌رسد که فقدان مشوق‌های کافی و پرمشغله بودن داوران، از دلایل اصلی عدم انجام یا کاهش رغبت به داوری می‌باشد. ممکن است دلایل دیگری نیز وجود داشته باشد که مد نظر مطالعه حاضر نبود و پژوهش‌های دیگری را می‌طلبد. از طرف دیگر، باید توجه داشت که اغلب داوران دقیق بسیار پرمشغله هستند و تعداد مقالات دریافتی آن‌ها از مجلات مختلف جهت داوری زیاد می‌باشد و گاهی نیز قوانین سخت‌گیرانه در آیین‌نامه‌های پژوهشی، ترفیع و ارتقای اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها (به طور مثال این که هر هیأت علمی در هر سال سقفی برای داوری دارد و بیشتر از آن در ارتقا محاسبه نمی‌شود)، باعث عدم رغبت به

در معرفی ارزیابی رفتاری به عنوان پیشنهادی برای ارزشیابی عملکرد داوران، مشارکت‌کننده دیگری بر لزوم مراقبت مجله از سوگیری داور نسبت به نویسنده مقاله تأکید نمود: «مجله باید مطمئن بشه داوری بدون سوگیری انجام شده... گاهی داوران از نحوه نگارش و حوزه موضوعی و محتوایی، نویسندگان مقاله را شناسایی می‌کنند. این موضوع اصولاً از نحوه یادداشت‌گذاری و کامنت‌گذاری داور مشخصه».

در حوزه ارزیابی مبتنی بر شواهد، سردبیر یکی از مجلات عنوان کرد: «بیشتر داوری‌ها یک اصول مقدماتی را رعایت می‌کنند، ولی داوری باکیفیت محسوب می‌شه که در دل ارزیابی کلی، نگاه جزء‌نگر داشته باشد و رد و پذیرش مقاله را به طور مستند و با ذکر دلیل انجام دهد».

در خصوص روش‌های انگیزشی برای بهبود همکاری داوران مجلات علمی - پژوهشی، دو مورد «تشویق و تعامل» از بین کدهای استخراج شده از مصاحبه‌ها به دست آمد (جدول ۲).

در بیان اهمیت تشویق، مشارکت‌کننده‌ای عنوان نمود: «داور باید اطمینان داشته باشد تلاشش بی‌نتیجه نیست. بعضی سردبیران معتقدند که داوری از ملزومات پژوهشگر بوده و نباید با مسایل مالی جبران شود؛ در عوض مناسب‌تره که با روش‌های ارزشی‌تری مانند سپاسگزاری رسمی یا تشویق جمعی، از کمکی که به مجله داشته یاد کرد».

در حوزه تعامل، یکی از اعضای شورای نویسندگان یک مجله علمی - پژوهشی، به لزوم رفتار منطقی مجله به خصوص با داوران منظم و متعهد به این صورت اشاره کرد: «دفاتر مجله باید در نظر داشته باشند که استادان و پژوهشگران زمان محدودی دارند. نباید داور را با فرستادن مقاله زیاد تحت فشار بگذارند، باید زمان کافی در نظر بگیرند و داور را از همکاری منصرف نکنند».

برای ارتقای توانمندی علمی داوران، دو مفهوم «اطلاع‌رسانی و تقویت رفتار پاسخگو» از محتوای مصاحبه مشارکت‌کنندگان تبیین گردید. نظر یکی از اعضای شورای نویسندگان با سال‌ها تجربه داوری در حوزه اطلاع‌رسانی به

صاحب‌نظران در خصوص تقویت رفتار پاسخگو به این مورد اشاره داشتند که ارتقای عملکرد داور چیزی نیست که تنها با آموزش و شرکت در کارگاه آموزشی حاصل شود. آن‌ها ترکیبی از دانش، مهارت، نگاه حرفه‌ای و ارزیابی انتقادی را جزء ملزومات یک داور خوب قلمداد می‌کردند. Albers و همکاران معتقدند که در فرایند داور، داوران در نهایت باید از وضعیت داور خود بازخورد لازم را داشته باشند (۱۳).

در پژوهش حاضر بیشتر تأکید بر خود داوران بود و این که داور با کیفیت به داوران خوب نیز بستگی دارد و الزاماً شاخص‌های کیفیت تضمین کننده داور دقیق نیست. بنابراین، برای انجام یک داور خوب ملزوماتی وجود دارد از جمله این که داوران با انگیزه کافی داور را انجام دهند و بدانند که نتیجه تلاش‌های آن‌ها از طرف دست‌اندرکاران مجله دیده می‌شود و در مواردی نیز که داور مناسب صورت نگرفته است، داور از این موضوع آگاه شود. با توجه به این که بافت، مسأله بسیار مهمی در فرایند داور می‌باشد و مطالعه حاضر در ایران و در حوزه سلامت صورت گرفت، نتایج قابلیت تعمیم به سایر بافت‌ها را ندارد.

نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر، ارزیابی عملی، رفتاری و فنی - تخصصی به عنوان مفاهیم جهت ارزیابی عملکرد داوران در نظر گرفته شد. به عبارت دیگر، داوران باید به این مسأله توجه داشته باشند که داور را به بهترین صورت انجام دهند؛ چرا که این موضوع توسط دست‌اندرکاران مجله قابل رصد و ارزیابی می‌باشد و بر همکاری یا عدم همکاری با داور تأثیر می‌گذارد. در رابطه با روش‌های انگیزشی جهت بهبود همکاری داوران، توجه به مفهوم تشویق و تعامل مهم و ضروری است. صاحب‌نظران پژوهش حاضر معتقد بودند که صرف تشویق مادی برای انجام داور کفایت نمی‌کند، بلکه تشویق‌های رسمی مکتوب که در ارتقا و پیشرفت استادان مؤثر باشد و دریافت بازخورد از مقاله‌ای که داور شده است، بسیار مفید می‌باشد. در نهایت، این که برای ارتقای عملکرد داوران باید نگاه چند وجهی داشت. همچنین، کسب دانش، مهارت، نگاه حرفه‌ای و ارزیابی انتقادی به طور هم‌زمان در داوران بسیار اثرگذار و سودمند خواهد بود و آگاهی از شیوه‌های ارزشیابی و انگیزشی عملکرد داوران، منجر به افزایش کیفیت داور می‌شود.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌گردد دست‌اندرکاران مجلات بازخورد داوران را به صورت دوره‌ای در اختیار آن‌ها قرار دهند، نقاط قوت و ضعف آن‌ها را متذکر شوند و متناسب با نیاز داوران، از مشوق‌های لازم استفاده نمایند. داور با کیفیت به تجربه، دانش، مهارت و بینش کافی نیاز دارد و لازم است مجلات به روش‌های مختلف زمینه ارتقای این موارد را تحقق بخشند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از کلیه مشارکت‌کنندگانی که با شرکت در مصاحبه تجارب و دانش خود را در اختیار پژوهشگران قرار دادند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

تضاد منافع

در انجام مطالعه حاضر، نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته‌اند.

انجام داور می‌شود. همه این عوامل باعث می‌شود که تمایل به داور مقاله کمتر شود. بنابراین، باید مشوق‌ها، راهکارها و قوانین تسهیل کننده برای داوران در نظر گرفته شود تا آن‌ها انگیزه کافی برای داور با کیفیت داشته باشند. بنابراین، کسب اطلاع از صاحب‌نظران این حوزه از جمله سردبیران، اعضای هیأت تحریریه و همچنین، داوران با سابقه کافی می‌تواند راهگشا باشد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی شیوه‌های ارزشیابی و بهبود عملکرد داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت ایران بر اساس تجربیات صاحب‌نظران صورت گرفت.

در خصوص روش و محتوای ارزشیابی عملکرد داوران مجلات علمی - پژوهشی حوزه سلامت، سه مفهوم «ارزیابی عملی، ارزیابی رفتاری و ارزیابی فنی - تخصصی» به دست آمد که هر یک زیرمجموعه‌های دیگری داشت. Samatha و Priatna و همکاران بر اهمیت ساختار مشخص برای متن داور و فرایند داور تأکید نمودند (۲۱). Danziger و همکاران معتقد هستند که جهت افزایش کیفیت داور، لازم است داوران توسط سردبیر و اعضای هیأت تحریریه ارزیابی شوند (۱). Lipworth و همکاران مدل دیالکتیک را به عنوان راهی برای ارزیابی کیفیت داور عنوان کردند که در آن به ویژگی‌های داوران و ارزیابی آن‌ها توجه دارد (۶). این نکته مهم است که اگر مجله بر روند داور هر یک از داوران نظارت کافی داشته باشد و داوران بدانند که مجله به این موضوع توجه خاصی دارد، روند داور دقیق‌تر توسط داوران انجام می‌شود و مجله باید چنان بر روند کیفیت داور نظارت نماید که داور کاملاً بی‌طرفانه و به دور از سوگیری صورت گیرد. از طرف دیگر، بهتر است داور علاوه بر بررسی کلی، نگاه جزءنگری به محتوا، نگارش و ساختار مقاله نیز داشته باشد و رد و پذیرش مقاله را به طور مستند و با ذکر دلیل برای سردبیر مجله مشخص نماید. Johnson و Green گزارش کردند که نوشتن مؤثر (بیان نقاط ضعف و قوت) به سردبیر، کمک بسیاری در تصمیم‌گیری دقیق می‌کند (۲۲). رد یا پذیرش یک مقاله با شواهد کافی در مقالات بسیاری از پژوهشگران مورد تأکید قرار گرفته است (۲۳، ۱۴، ۱۰، ۲).

در رابطه با روش‌های انگیزشی برای بهبود همکاری داوران مجلات علمی - پژوهشی، دو مفهوم تشویق و تعامل به دست آمد. نتایج حاصل از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر نشان داد که آن‌ها عامل تشویق را عامل بسیار مهمی در مشارکت داوران برای داور می‌دانستند و اظهار داشتند که داور باید اطمینان داشته باشد تلاش وی بی‌نتیجه نیست و حتی برخی از آن‌ها معتقد بودند که داور تنها نباید با مسایل مالی جبران شود، بلکه باید از روش‌های ارزشی‌تری همچون سیاست‌گذاری رسمی یا تشویق جمعی استفاده کند. در حوزه تعامل نیز برخی اعتقاد داشتند که دست‌اندرکاران مجله باید رفتار منطقی با داوران منظم و متعهد داشته باشند و نباید استادان و پژوهشگران پرمشغله را با فرستادن مقالات زیاد تحت فشار قرار دهند. آن‌ها باید زمان کافی برای این داوران در نظر بگیرند و داور را از همکاری سازنده منصرف نکنند. برخی تحقیقات بر این باور هستند که جهت افزایش کیفیت داور لازم است مشوق‌هایی برای داوران در نظر گرفته شود (۱۹، ۱۲).

در رابطه با راه‌های ارتقای توانمندی علمی داوران، دو مفهوم «اطلاع‌رسانی و تقویت رفتار پاسخگو» از محتوای مصاحبه مشارکت‌کنندگان به دست آمد. به عنوان مثال، داوران علاقمند هستند مجله نظرشان را درباره کامنت‌ها و کیفیت داور به داورها ارایه دهد. داوران تمایل دارند بدانند تصمیم نهایی مجله درباره مقاله‌ای که داور کردند، چه بوده است. در واقع، داوران می‌خواهند اطلاع‌رسانی مناسب و بازخورد کافی از شیوه داور خود داشته باشند. در عین حال، برخی

References

1. Danziger RS, Nordgren RK, Singh M, Solaro RJ, Berbaum ML. Analysis of the editorial review process of the Journal of Molecular and Cellular Cardiology. *J Mol Cell Cardiol* 2018; 114: 124-8.
2. El-Omar EM. How to publish a scientific manuscript in a high-impact journal. *Advances in Digestive Medicine* 2014; 1(4): 105-9.
3. Horri A. The principle of scientific writing. Tehran, Iran: Iran Public Libraries Foundation; 2009. [In Persian].
4. Ashrafi-rizi H, Zarmehr F. Criticism of health researches: why and how. *Journal of Health Management and Informatics* 2016; 3(2):64-65.
5. Elvik R. Are road safety evaluation studies published in peer reviewed journals more valid than similar studies not published in peer reviewed journals? *Accid Anal Prev* 1998; 30(1): 118-30.
6. Lipworth WL, Kerridge IH, Carter SM, Little M. Journal peer review in context: A qualitative study of the social and subjective dimensions of manuscript review in biomedical publishing. *Soc Sci Med* 2011; 72(7): 1056-63.
7. Castelo-Baz P, Leira-Feijoo Y, Seoane-Romero JM, Varela-Centelles P, Seoane J. Accessibility to editorial information in Oral and Maxillofacial Surgery journals: The authors' point of view. *J Craniomaxillofac Surg* 2015; 43(7): 1078-81.
8. Glujovsky D, Boggino C, Riestra B, Coscia A, Sueldo CE, Ciapponi A. Quality of reporting in infertility journals. *Fertil Steril* 2015; 103(1): 236-41.
9. Primack RB, Maron M, Campos-Arceizcd A. Who are our reviewers and how do they review? The profile and work of Biological Conservation reviewers. *Biological Conservatio* 2017; 211: 177-82.
10. Seyed Ayat Elah M, Abouei Ardakan M, Gharakhani M, Sheykh Shoaee F. Peer review process in scientific-research journals (a case study of the Iranian Journal of Sociology). *Iranian Journal of Sociology* 2007; 7(4): 147-79. [In Persian].
11. Alipour-Hafezi M. Problems and shortcomings of the arbitration process in scientific publications. *Ketab-e Mah-e Kolliyat* 2012; 15(9): 38-43. [In Persian].
12. Bunner C, Larson EL. Assessing the quality of the peer review process: author and editorial board member perspectives. *Am J Infect Control* 2012; 40(8): 701-4.
13. Albers CA, Floyd RG, Fuhrmann MJ, Martinez RS. Publication criteria and recommended areas of improvement within school psychology journals as reported by editors, journal board members, and manuscript authors. *J Sch Psychol* 2011; 49(6): 669-89.
14. Rahimi F, Alinejad Chomazkati F, Kohandel Jahromi M, Mirhaghjoo Langrudi S. Ethical Approach of editors-in-chief and their share of publishing articles in their own journals. *Ethics in Science and Technology* 2016; 11(1): 51-61. [In Persian].
15. Trueger NS. Medical journals in the age of ubiquitous social Media. *J Am Coll Radiol* 2018; 15(1 Pt B): 173-6.
16. Nightingale JM, Marshall G. Reprint of "Citation analysis as a measure of article quality, journal influence and individual researcher performance". *Nurse Educ Pract* 2013; 13(5): 429-36.
17. Hariri N. Principles and methods of qualitative research. Tehran, Iran: Islamic Azad University, Science and Research Branch; 2016. [In Persian].
18. Shahbani. M. Principles of management and editorial of scientific journals. Mashhad, Iran: Aban Bartar Publications; 2015. [In Persian].
19. Mahmoud Youssef MA. Peer review of manuscripts submitted to medical journals. *Middle East Fertil Soc* 2012; 17(2): 139-42.
20. Ashrafi-Rizi H. The right of patients to access and use health information. *J Health Adm* 2018; 20(70): 7-9. [In Persian].
21. Samatha Priatna WS, Manalu SR, Sundjaja AM. Development of review rating and reporting in open journal system. *Procedia Comput Sci* 2017; 116: 645-51.
22. Johnson C, Green B. Submitting manuscripts to biomedical journals: common errors and helpful solutions. *J Manipulative Physiol Ther* 2009; 32(1): 1-12.
23. Manalu SR, Priatna WS. Development of review rating and reporting in open journal system. Proceedings of the 14th International Conference on Electrical Engineering/Electronics, Computer, Telecommunications and Information Technology (ECTI-CON); 2017 Jun 27-30; Phuket, Thailand.

Identifying the Methods to Evaluate and Improve Reviewer's Performance in Health Scientific Journals

Hasan Ashrafi-Rizi¹

Original Article

Abstract

Introduction: Considering the importance of the role of reviewing articles in the quality of articles submitted for journals, this study was conducted to identify the methods to evaluate and improve reviewer's performance in health scientific journals.

Methods: This qualitative research was conducted using content analysis method. Data were gathered through semi-structured interviews with experts who have had experience enough in health scientific journals including editors in chief, internal managers, editorial boards, authors' council with at least 2 years of continuous related work experience in journals and review of at least ten articles. Sampling was carried out using purposeful method, and data were analyzed using content analysis method. Lincoln and Guba method was used to determine the validity and reliability of the analysis based on four criteria of credibility, transferability, certainty, and verifiability.

Results: Experts' opinions about the methods to evaluate and improve the performance of reviewers in health scientific journals were categorized in three categories of practical evaluation (functional self-assessment and other functional evaluations), behavioral evaluation (timeliness, and morality- and commitment-based assessment) and technical evaluation (assessment of activity, assessment of experiences, and evidence-based assessment). The analysis of experts' viewpoints on motivational methods for improving reviewers cooperation, two categories of encouragement factors (financial, non-financial personal, and non-financial communal), and interaction (process awareness, personal communication, and asking question logically). Analysis of opinions on methods for enhancing scientific abilities of reviewers, showed two categories of awareness (providing transparent and up-to-date rules and guidelines, providing scientific feedback, and training), and strengthening responsive behavior (paying attention to efficient reviewers and strengthening the reviewers' behavioral intellectual model).

Conclusion: Awareness of evaluation, reinforcement, and motivation methods of reviewer's performance, improves the quality of reviews. These findings help health scientific journals managers to increase the quality of article review.

Keywords: Reviewer's Performance; Health; Periodical

Received: 08 May, 2019

Accepted: 22 June, 2019

Published: 06 Aug., 2019

Citation: Ashrafi-Rizi H. **Identifying the Methods to Evaluate and Improve Reviewer's Performance in Health Scientific Journals.** Health Inf Manage 2019; 16(3): 129-35

Article resulted from research project No. 297121 funded by Isfahan University of Medical Sciences.

1- Associate Professor, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: hassanashrafi@mng.mui.ac.ir